

Proč navrhujeme prohlásit lokalitu bývalého hradu Skara a středověký mostek za národní kulturní památky

Dr. Vítězslav Pokorný

Region okresu Praha-východ ve Středočeském kraji, jehož součástí se administrativním rozhodnutím a přerušením historických vztahů a kontinuity Úvaly staly po mnoha staletích v roce 1960, zejména jeho východní polovina, je poměrně chudý na kulturní památky. To se bezprostředně dotýká samotného města Úval a jeho nejbližšího okolí, které ležící v historicky starém hraničním pásmu mezi tehdejším přemyslovským knížectvím se sídlem v Praze a zličským knížectvím se sídlem v Kouřimi.

Jedinou dochovanou kulturní památkou v Úvalech v minulosti byla budova čp. 9, hotel U Českého lva, z roku 1654 (bývalý zájezdní hostinec či vrchnostenská hospoda, o níž byly nepřímé důkazy již z roku 1349), která nakonec byla v roce 1986 vyřazena ze seznamu kulturních památek a v letech 1987-1988 zbořena. Město Úvaly také archivuje ve Státním okresním archivu Praha-východ nejstarší listinu na území regionu Praha-východ z roku 1489 – Vladislav II. povoluje Jindřichovi ze Stěžova a na Hostyni postavit most v městečku Úvaly. Do současné doby zůstaly zcela opomenuty odbornými institucemi i státními orgány a orgány kraje dva objekty v katastrech města Úvaly a obce Dobročovice, které vypovídají o nejstarší, dosud ne plně jasné, historii města Úvaly připomínající se jako ves již v roce 1290 a jako tržní městečko od roku 1300 a okolí. Jedná se o terénní pozůstatky hradu a zapomenutý středověký mostek na tehdejší nejstarší obchodní stezce dnes známé pod názvem Trstenická stezka. S oběma památkami město Úvaly i obec Dobročovice počítají v připravované koncepci turistického rozvoje na Úvalsku v dalších letech.

Koncepce cestovního a turistického ruchu v oblasti pro další léta vychází ze Strategického rozvoje venkovského mikroregionu ÚVALSKO přijatého v roce 2002 sdruženými obcemi: Jirny, Horoušany, Šestajovice, Úvaly. Význam navrhovaných památek roste i s uvažovaným rozšířením CHKO i na oblast Škvorecké obory a Vinice na k.ú. města Úvaly. Cílem sdružených obcí mikroregionu ÚVALSKO v oblasti památek, rekreace a cestovního ruchu je vyšší míra poznávání kulturních, historických i přírodních jedinečností, jež dosud ve velké míře unikaly pozornosti veřejnosti a zvýšení návštěvnosti území turisty. K tomu uvažuje mikroregion využít větvení a spojování míst kulturních pamětihodností a přírodních památek se sportovními a kulturními aktivitami, rozšiřováním pěší i cyklistické sítě tras a stezek v rámci zapojení v regionu ZLATÝ PRUH. Proto město Úvaly usiluje o prohlášení obou objektů – terénní pozůstatky hradu a mostek, za kulturní památky. Pro dnešní Úvalsko jsou obě památky také důkazem rozvinutého osídlení v regionu dříve, než uvádí dosavadní odborná literatura. Archeologický průzkum v obou lokalitách, ani v regionu, který by mohl řadu věcí objasnit, nikdy v minulosti prováděn nebyl.

I.

Název: **HRAD SKARA (HOSTYNĚ)**

Označení: **Výrazné terénní pozůstatky středověkého feudálního sídla v rozloze malého hradu s předhradím.**

Kraj: **Středočeský**

Město: **Úvaly - k.ú. Úvaly u Prahy 775738, parc. č. 3512/6 a 3512/8, právo hospodařit s majetkem státu: Lesy ČR, s.p., Přemyslova 19/1106, Hradec Králové**

Lokalita: **Široké ostrožnovité návrší nad potokem Výmola jihozápadně od Úval, mezi silnicemi E 1/12 a Dobročovická, na začátku Škvorecké obory, kde se zprava vlévá do Výmoly bezejmenný potok**

Jde o terénní pozůstatky středověkého feudálního sídla rozsahem blížící se rozměrům malého románského hradu s předhradím. **Hrad s vžitým názvem Skara (Hostyně)** byl údajně pobořený za husitských válek a definitivně zničen vypálením a rozvalením 26. září 1507 Jiřím Kopidlanským, úhlavním nepřítelem Pražanů. Hrad Skara není pro topografickou literaturu neznámým pojmem. Vůbec poprvé jej najdeme pod názvem Sacar na mapě Čech Klaudiánsko-Crigingerova typu z konce 90. let 16. století, vydané roku 1614 v německé verzi Münsterovy Kosmografie. Hrad Skara uvádí také Bohuslav Balbín v díle *Miscellaneorum Historicorum Regni Bohemiae*: „Skara castrum ad Auval dejectum, in quo B. Arnestus Pragensia Episcopus est genius“, nebo-li Skara patřící k Úvalům, v němž se narodil blahoslavený Arnošt, arcibiskup pražský. V pojednání o hradech již Balbín název Skara nepoužil a hovoří o hradu Úvaly a ve své práci *Krásy a bohatství České země* hovoří o Hostyni jako o zbořeném hrádku u Úval, v němž se narodil pražský arcibiskup Arnošt. Že nemohlo jít knížecí dvůr a statek Hostýn (dnešní Hostín) v rukou Lichtenštejnů je zřejmé, neboť ještě za Balbínova života v 17. století byl plně funkční a osídlený. Novou informaci potom o hradu Skara přináší až F. A. Heber, který mimo jiné uvádí: „První výraznější zpráva o něm (o hradu Skara) je až za hraběte z Lichtenštejna, který jako zemský nadřízený panství Škvorec a Uhříněves nechává zříceniny rozebrat a kameny používá k oplocení nově zřízené obory, takže dřívější hrad beze stopy zanikl“. Uvedený hrad Skara-Hostyně stál při obchodní tzv. Trstenické stezce nedaleko místa, kde Výmolu překračovala cesta do Škvorce přes jediný brod v širokém okolí, a vedle toho, že byl feudálním sídlem, mohl plnit také strážní roli nejen na stezce, ale i k tomuto brodu přes Výmolu – dnes bychom ho mohli hledat zhruba 500 m od nejstarší městské části Úval, zvané Chaloupky, proti proudu Výmoly směrem k oboře před soutokem Výmoly s bezejmenným potokem.

Pozůstatky hradu popsali a publikovali v roce 1998 Jiří Jindřich a Jan Pešta. Dvojdílná hradní dispozice zaujala prostor asi 60x60 metrů na nevýrazném ostrohu nedaleko soutoku Výmoly s malým pravobřežním přítokem bezejmenného potoka, který protéká úzkou asi 15 metrů hlubokou roklí. Od severu a od východu byl hrad chráněn příkrými svahy, ne však již na jižní a západní straně, kde terén zvolna stoupá a přechází do rovinaté krajiny. Tato situace si vynutila vybudování obvodového příkopu a valu. Navíc se celá využívaná plocha silně svažuje k severu. Do dnešní doby se, kvůli rozebrání hradu Lichtenštejny na stavební materiál k ohrazení obory v 17. století, nad úroveň terénu nedochovalo žádné zdivo, ale reliéfní relikty jsou natolik výrazné, že je možné si představit původní podobu hradu. Za současné situace můžeme rozlišit plochu předhradí a hradu. Předhradí lichoběžníkového tvaru o stranách 34, 26, 32, 30 a 18 metrů a je v některých místech obklopeno valem, který dosahuje výšky okolo 2 metrů, a výrazným příkopem, širokým 4 až 7 metrů a hlubokým 1 až 1,5 metru. Na jihozápadní a severozápadní části místa jsou patrné kruhové pahorky převyšující val, které by mohly být pozůstatky po nárožních věžích. Nejvýraznějším pozůstatkem je dvoustupňová terasa, přiléhající k jihovýchodní straně o rozměrech 13 x 20 metrů. Stavba, která zde nad příkrým srázem rokle stála, mohla být hradním palácem.

Celý lichoběžníkový areál hradu je ohrazen zbytky oborní zdi. Pro tehdejší majitele a stavitele zdi bylo místo patrně natolik významné, že ho začlenili do nově zřizované obory. Podobu hradu můžeme pouze odhadovat. Na základě porovnání dochovaných půdorysných pozůstatků s vyobrazením na mapě z roku 1614 a podobou umělé zříceniny je možné dojít ke domněnce, že hrad měl dvě nárožní věže. Tato domněnka vychází ale z předpokladu, že kruhové terénní pahorky na jihozápadě a severozápadním nároží jsou zbytky po věžích s výškou od 3,2 do 3,8 metru ode dna příkopu, a že kresba na mapě z roku 1614 zobrazuje tentýž objekt v přibližně realistické podobě. Val je navršen ze zeminy a kameniva. Viditelným reliktem je okrouhlá prohlubeň v ose bývalého vstupu o průměru 4 metrů. Snad se jedná o zasypanou studni. Lichtenštejnové, majitelé panství, nechali na počátku 19. století jako upomínku na hrad vystavět umělou romantickou zříceninu s názvem Skara na vzdálenějším místě nad údolím Výmoly, která se do dnešní doby nedochovala.

Z toho, co víme, lze usuzovat, že hrad náležel do kontextu hradů s palácem jako hlavní obranná i obytná stavba a mohl být součástí systému sídel, které si v pražském okolí stavěli příslušníci nižší šlechty a bohatý pražský patriciát. Později, v první polovině 14. století, přestal asi majitelům vyhovovat a ti v roce 1341 zbudovali novou tvrz a hospodářský dvůr Ho-

stín, nebo byl hrad po polovině 14. století opuštěn, jelikož ztratil rezidenční funkci (hrad v nedalekém Škvorci). Za prvního doloženého majitele majetku Hostyně lze považovat Arnošta I. z Hostyně, jinak ze Staré a z Pardubic, který je uváděn okolo roku 1320 jako královský hejtman na Kladsku. Dále se z Hostyně také psal jeho bratr Dětrich, který zemřel před rokem 1341. Roku 1346 je zmiňován Kuník z Hostyně, purkrabí na Kyšperce (v té době arcibiskupský hrad na dnešním Teplicku).

Výřez úvalského okolí na mapě Čech I. vojenského (Josefského) mapování z roku 1764

(označené místo zaniklého hradu ve čtverci a mostek v kroužku)

Půdorys hradu Hostyně, stav září 1992.

A – vstup do předhradí, B – příkop předhradí, C- val předhradí, D – vstup do hradu, E – hradní příkop, F – hlinitokamenitý val, G – destrukce nárožních věží, H – palác, I – předpokládaná další stavba, J – studna, K – řez valem. Měřil a kreslil Jiří Jindřich v letech 1992 a 1996

Perspektivní pohled od severozápadu, bez vegetace –kreslil Jiří Jindřich 1996.

II.

Název: **KAMENNÝ MOSTEK**

Označení: **Zachovalý středověký masivní kamenný mostek**

Kraj: **Středočeský**

Město: **Úvaly - k.ú. Dobročovice 627313, parc. č. 786/1, právo hospodaření s majetkem státu: MěNV Úvaly - MěÚ Úvaly.**

Lokalita: Ve směru od části města Úvaly zvané Chaloupky, podél terénních pozůstatků hradu Skara-Hostyně, v místě procházející středověké obchodní Trstenické stezky, v části zvané Králíčina, při polní cestě od obce Dobročovice, na jihozápadním okraji Škvorecké obory. Mostek tvoří vrchol pomyslného trojúhelníku město Úvaly - Škvorecká obora, obec Dobročovice a obec Květnice.

Masivní středověký **kamenný mostek** se nachází přes potok Výmola v místě, kde se stýkají katastry města Úvaly, obce Dobročovice a obce Květnice. Mostek je důkazem, že i románské stavby měly velmi silné zdi, aby mohly také sloužit jako úkryt jak před lupiči nebo před nepřáteli, tak před požárem nebo jinou živelnou pohromou. Jejich hlavním znakem byl půlkruhový oblouk. Přes mostek procházela Trstenická stezka, která spojovala Prahu s Moravou a přes ní i s Pobaltím a Dálným východem, a rovněž přes Moravu i s Vídní.

Mostek je dvouobloukový (2 pole) se třemi pilíři, což mimo jiné svědčí i o skutečnosti, že v dávných dobách potok Výmola mohl být řekou cca 8 - 10 metrů širokou. Mostek je postaven z pískovcových kvádrů. Celková výše mostku od hladiny Výmoly je cca 375 cm, délka 1130 cm. Oblouky jsou plné, masivní, v šíři 60 cm, pata oblouku od hladiny Výmoly je 150 cm a vrchol oblouku ve výši 230 cm. Rozpětí oblouku je 390 cm. Šíře mostní klenby je 480 cm a vrchol oblouku k hrazení mostku je 145 cm. Klenba mostních oblouků je v zachovalém stavu. Krajní pilíře mostku jsou ploché, prostřední pilíř je na obou stranách mostku v podobě pravidelného trojhranného hranolu o délce jedné hrany 95 cm. Pilíře mostku jsou v dolní části narušeny erozivním působením potoka Výmoly. Zděné zábradlí mostku (koruna) má šíři na každé straně cca 50 cm. Zábradlí je silně narušeno, je zachováno pouze asi v délce 2 m. Šíře cesty přes mostek je 390 cm a cesta je dlážděná, břídlicí způsobem tzv. „na hranu či na bok“. Mostek je na úrovni cesty opatřen na každé straně dvěma chrličí. Přes mostek vede červená turistická značka. V současné době je mostek ohrožen značným poškozením až rozvalením častým průjezdem motorové techniky při budování černých staveb v dané oblasti, jejichž odstranění bylo obecními úřady nařízeno, ale je vedeno odvolací řízení.

